

יום ו', כ"ג בכסלו תשע"ז (23 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

היום, כ"ג בכסלו בשנת ה'תס"ה (1704 למנינם), מותו של יהאן אנדריאס אייזנמנגר, המשמיץ (libeler) המסוכן ביותר של התלמוד. הוא כתב ספר בן שני כרכים, אלפיים עמודים על "הרשעות של התלמוד" תחת הכותרת "Entdecktes Judenthum" - "היהדות - המגולה" (החשופה). בעוד שנמשך המשא ומתן בין יהודי פרנקפורט-על-מייין, אייזנמנגר והבנקאי המעורב בפרסום, אייזנמנגר נפטר באופן פתאומי משבץ.

[תורגם מן המקור]

רקע

אביו של אייזנמנגר עבד בשירותו של הנסיך הבוחר קרל לודוויג. אייזנמנגר קיבל חינוך טוב למרות שהתייתם מאביו בגיל שנים עשרה. בעת לימודיו באוניברסיטת היידלברג התפרסם בשקידתו על לימודי עברית ושפות שמיות, ונשלח על ידי קרל לודוויג לאנגליה ולהולנד לשם השתלמות. בין השנים 1680-1681 שהה באמסטרדם, ובשנת 1686 מונה למרצה לשפות שמיות באוניברסיטת היידלברג.

באמסטרדם החל אייזנמנגר לגבש את עמדותיו האנטי-יהודיות ואת רעיונותיו האנטישמיים. הוא היה בקיא בתנ"ך, בתלמוד ובדברי חז"ל, ובא במגע עם חכמים יהודיים. במיוחד השפיעו עליו פגישותיו עם **רבי דוד לידא** (רב העיר לידא ובהמשך הרב הראשי לקהילת האשכנזים באמסטרדם). בפגישות אלה העביר לידא ביקורת חריפה על האמונה הנוצרית ודיבר בגנותה. מה שהכריע את הכף הייתה התגירותם הפומבית של שלושה נוצרים בעיר אמסטרדם.

אייזנמנגר ראה כפי הנראה ביהדות סכנה חמורה לנצרות, וחשש כי יירבו הנוצרים שיתפתו להמיר את דתם ליהדות, ועל כן חיפש בספרות היהודית דברים שימשכו את המאמינים הנוצרים מפניה. הוא נקט בתחבולה של התקרבות ליהודים ורכישת אמונם. בשנת 1694 הדפיס את התנ"ך בפרנקפורט עם יוהנס לויזדן (Leusden), זכה להסכמתו של הרב דוד גרינהוט, שבהקדמה להוצאה כתב בשבחיו של אייזנמנגר וכינה אותו "חכם מופלג באומות".

הספר "היהדות - המגולה" (החשופה)

במשך 19 שנה התחפש אייזנמנגר לאדם המבקש את קרבת היהדות, ורוצה ללמוד את מקורותיה על מנת להתגייר. במסווה זה, הצליח לקבל ולסוף מרבנים מאמרים מתוך התלמוד, המדברים בגנותה של הנצרות. בשנת 1699 הסתבר ליהודי פרנקפורט כי אייזנמנגר עומד להדפיס ספר קיטרוג על עם ישראל ועל תורתו בשם "היהדות שנחשפה" (בגרמנית: **Entdecktes Judenthum**) או בשמו המלא: "היהדות שנחשפה, דין וחשבון יסודי ואמיתי על האופן המבעית שבו מכפישים היהודים העיקשים את השילוש הקדוש וממיטים עליו חרפה".

"ה' מלך גאות לבש לבש ה' עז התאזר אף-תפון תבל בל-תמוט."

מתוך פרק התהלים [צ"ג] שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום ששי בשבת

כניסת השבת	(ב"ש): 16 ²⁴	(י-ם): 16 ⁰⁵	(ת"א): 16 ¹⁹	(חיפה): 16 ⁰⁸
צאת השבת	(ב"ש): 17 ²⁵	(י-ם): 17 ²¹	(ת"א): 17 ²²	(חיפה): 17 ²⁰

פרשת השבוע: **"וישב"** [בראשית ל"ז 1 - מ' 23]

יום נעים ושבת שלום ומבורך וחנוכה שמח!

הדף מוקדש לפדיון נפשם של נעדרי וכלואי ישראל, ורפואתם השלמה לכל חולי ישראל

יום ו', כ"ג בכסלו תשע"ז (23 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

המאמצים להדפסת הספר

את הדפסת הספר מימן קרל לודוויג, אשר גם שידרג את "מומחיותו" של אייזנמנגר בכך שדאג שימונה לפרופסור לשפות שמיות. ספר זה, שהופיע בסופו של דבר בשנת 1711 בשני כרכים עבי כרס, הפך לספר היסוד של האנטישמיות המודרנית עד ימינו. שמעון דובנוב מכנה את הספר "אנציקלופדיה של שנאת היהודים". יהודי פרנקפורט פנו לשמשון ורטהיימר שביקש מדודו, יהודי החצר שמואל אופנהיימר, שישתדל אצל הקיסר בווינה לעיכוב הדפסת הספר. הקיסר עיכב את הדפסת הספר וכונן ועדה אשר תפקידה היה לבדוק את מהימנותו, ואת סיכוייו לגרום לפרעות ביהודים. חברי הוועדה היו פרופסור פרוטסטנטי מגיסן, כומר ישועי ממיינץ ושישה רבנים מפרנקפורט. בעד הדפסת הספר פעלו אצל הקיסר, קרל לודוויג ומלך פרוסיה, בעוד הארכיגמון ממיינץ והנסיך הבוחר מהנובר תמכו בבקשת היהודים למנוע את הדפסתו. בשנת 1704 מת אייזנמנגר באופן פתאומי, והשדלנות להדפסת הספר נעצרה. זמן קצר לאחר מכן חידשו יורשיו את המאמצים להדפסתו. הם פנו למלך פרוסיה שיפעיל את השפעתו על הקיסר כדי שיתיר את הדפסת הספר, ומשלא הועילו מאמציו בווינה, הרשה להם בשנת 1711 להדפיס מהדורה שנייה של הספר בברלין, אלא שבעמוד השער נרשמה כמקום הדפוס העיר קניגסברג, שכן עיר זאת הייתה מחוץ לתחום שיפוטו של הקיסר.

שיטת הכתיבה

ספרו של אייזנמנגר מעורר אצל הקורא, שאין לו ידע ביהדות, רושם של עבודה מדעית רצינית ומכובדת. אך אייזנמנגר לא פעל באמת בצורה מדעית. על מנת לשוות לספרו מראה רציני, נקט אייזנמנגר במספר שיטות ובהן הוצאת דברים מהקשרם, תרגום מסורס של מקורות בכוונה תחילה, או מחוסר ידע, בחירת ציטוטים ממקורות שוליים, והפיכתם לחשובים ביותר לכאורה, וציטוט קטעים מתוך ספרים שנכתבו על ידי מומרים, כאילו נלקחו מתוך מקורות יהודיים.

דוגמה לשיטת הכתיבה עולה מהתייחסותו של אייזנמנגר לעלילות הדם. הוא חוזר בספרו על סיפור עלילת הדם. הוא עורך בספר רשימה מפורטת, בסדר כרונולוגי, של כל עלילות הדם. לאחר מכן הוא מביא את כל הפסוקים בתורה האוסרים אכילת כל דם, ואף מצטט מתוך ספר של יהודי מומר בשם תומאס, שכתב כנגד עלילות הדם. כאן לאחר שלכאורה הביא באופן אובייקטיבי את שתי הגישות, מעיר אייזנמנגר את הערת המחץ שלו, כי אין הוא יכול לפסוק, אך היות שכל מקרי המוות אירעו דווקא בתקופת פסח אומר הדבר דרשני.

דוגמה נוספת להטעייה מכוונת בספר היא דבריו של המחבר בעניין המלים "שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע" מתוך תפילת 'עלינו לשבח'. אלה גרמו, כבר במאה ה-14 לתגובות קשות מצד הנוצרים. באותו זמן יהודי מומר טען כי במילים אלו מתכוונים היהודים לישו, והראיה לכך כי המילה "וריק" בגמטריה שווה למילה "ישו". אייזנמנגר הגדיל לעשות ובספרו השמיץ

"ה' מִלֶּךְ גָּאוֹת לְבֶשׂ לְבֶשׂ ה' עַז הַתְּאֵזֶר אֶף-תִּכּוֹן תִּבֵּל בַּל-תִּמּוּט."

מתוך פרק התהלים [צ"ג] שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום ששי בשבת

16 ⁰⁸ (חיפה):	16 ¹⁹ (ת"א):	16 ⁰⁵ (י-ם):	16 ²⁴ (ב"ש):	כניסת השבת
17 ²⁰ (חיפה):	17 ²² (ת"א):	17 ²¹ (י-ם):	17 ²⁵ (ב"ש):	צאת השבת

פרשת השבוע: "וַיֵּשֶׁב" [בראשית ל"ז 1 – מ' 23]

הדף מוקדש לפדיון נפשם של נעדרי וכלואי ישראל, ורפואתם השלמה לכל חולי ישראל

יום ו', כ"ג בכסלו תשע"ז (23 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

את היהודים קשות בנושא תפילת 'עלינו לשבח', זאת למרות שידע היטב כי צירוף המילים "הבל וריק" לקוח מתוך ספר ישעיהו, שחי זמן רב לפני תקופתו של ישו. מלך פרוסיה פרידריך הראשון אמנם אסר את הפצת ספריו של אייזנמנגר, אך החליט כי על יהודים למחוק **עד סוף כל הדורות** את המילים הללו מתפילת 'עלינו'. גם נאסר על היהודים לירוק לאחר אמירת מילים אלה, כפי שהיה נהוג בקהילות רבות. כן נצטוו חזני בתי הכנסת לומר את תפילת 'עלינו' בקול, והקיסר שלח מפקחים לבתי הכנסת, ואיים על היהודים בעונש אם יפירו את פקודתו. בעקבות הצנזורה הנוצרית בגרמניה, מילים אלה חסרות ברוב הסידורים האשכנזים החל מאותה תקופה עד ימינו.

מטרותיו של אייזנמנגר

אייזנמנגר טען בספרו כי היהדות, שהתלמוד הוא מקור ההתנהגותם הנורמטיבית של מאמיניה, היא בליל של אמונות הבל וחוקי רשע, כי היא מסלפת את האמת, מתירה הונאה, גזל, רצח ופשעים נוספים לגבי כל מי שאינו יהודי. לטענתו, היהודים רמאים, גנבים, רוצחים ושקרנים, אין להם שום נאמנות למלכות, וכל זאת הם עושים במצוות דתם. מטרתו הייתה לסייע ליהודים להכיר בטעותם ולהודות בנכונות הנצרות, והוא קיווה שהיהודים יתנצרו לאחר שיראו את האמת שבכתביו. לכן, הדרכים לטיפול ביהודים שהציע היו מתונות יחסית לדעותיו על היהודים. לשיטתו, היהודים רשאים להישאר בקרב הנוצרים אך במעמד נחות.

לשאלה האם אייזנמנגר עצמו האמין בטענותיו כלפי היהודים, אין התשובה ברורה, אך העובדה שניהל משא ומתן עם נציגים יהודים, והיה מוכן לגנוז את ספרו תמורת פיצוי כספי הולם, מעוררת ספק בכך.

[מקור]

"ה' מלך גאות לבש לבש ה' עז התאזר אף-תכון תבל בל-תמוט."

מתוך פרק התהלים [צ"ג] שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **ששי** בשבת

16 ⁰⁸ (חיפה):	16 ¹⁹ (ת"א):	16 ⁰⁵ (י-ם):	16 ²⁴ (ב"ש):	כניסת השבת
17 ²⁰ (חיפה):	17 ²² (ת"א):	17 ²¹ (י-ם):	17 ²⁵ (ב"ש):	צאת השבת

יום נעים ושבת שלום ומבורך וחנוכה שמח! פרשת השבוע: **"וישב"** [בראשית ל"ז 1 – מ' 23]

הדף מוקדש לפדיון נפשם של נעדרי וכלואי ישראל, ורפואתם השלמה לכל חולי ישראל